

HERKE CSONGOR

A perorvoslati rendszer fő kérdései a magyar és a német büntető eljárásjogban

Bevezetés

CSÉKA Ervin helyesen és mindmáig helytállóan állapítja meg „A büntető jogorvoslatok alaptanai” c. művében, hogy „a jogorvoslatok alaptanai (...) nem közelíthetők meg az egész büntető eljárás, sőt végső összefüggésben az adott jogrendszer szerkezeti és tartalmi felépítésének ismerete és megértése nélkül.”¹ Ennek megfelelően nem várható el egy terjedelmi korlátok közé szorított tanulmánytól, hogy a magyar és a német büntető perorvoslatok alapintézményeit megfelelő alapossgal vizsgálja. Célunk nem is lehet más, mint hogy egy-két alapintézmény kiragadásával a két büntető perrendtartás közötti hasonlóságokra és alapvető eltérésekre rámutassunk.

Perorvoslatoknak a bírósági szakban érvényesülő jogorvoslatokat nevezzük: a bíróság valódi vagy vélt, jogi vagy ténybeli hibáinak kiküszöbölésére szolgálnak. A perorvoslat tehát szűkebb fogalom a jogorvoslathoz képest: minden perorvoslat jogorvoslat, de nem minden jogorvoslat perorvoslat (így pl. a panasz is jogorvoslat, de nem a bírósági, hanem a nyomozási szakban érvényesül, ezért nem perorvoslat).

Az elsőfokú bíróság eljárása során elkövethető anyagi törvénysértések (*error in iure*), alaki, azaz eljárási szabálysértések (*error in procedendo*), illetve ténybeli hibák (*error in facto*) közül az anyagi törvénysértések kijavítására van a másodfoknak a legtágabb jogköre (bizonyos keretek között, de szabadon változtathat a büntetőjogi minősítésen, a szankción stb.). A ténybeli hibák helyrehozását szolgálja a megalapozatlanság kiküszöbölésének intézménye, az *error in procedendo* pedig többnyire csak kasszációval orvosolható.

A jogorvoslatokat CSÉKA kilenc szempont szerint osztályozza:²

- a) szűkebb vagy tágabb értelemben vett jogorvoslatok;
- b) kérelemre vagy hivatalból érvényesített jogorvoslatok;
- c) az eljárás minden szakaszában vagy csak meghatározott eljárási szakokban érvényesíthető jogorvoslatok;
- d) rendes vagy rendkívüli perorvoslatok;

¹ CSÉKA ERVIN: *A büntető jogorvoslatok alaptanai*. Budapest, 1985. 14. p.

² CSÉKA 1985, 55–61. p.

- e) ténykérdések és/vagy jogkérdések megtámadására alkalmas jogorvoslatok;
- f) önállóan előterjeszthető vagy járulékos jogorvoslatok;
- g) a hatóság vagy az eljárás résztvevői hibáinak kiküszöbölésére szolgáló jogorvoslatok;
- h) devolutív, nem devolutív vagy vegyes jogorvoslatok;
- i) szuszpenzív vagy nem szuszpenzív jogorvoslatok.

Ez a felsorolás kiegészíthető az ex nunc vagy ex tunc hatályú jogorvoslatokra való felosztással.³

A perorvoslatok felosztásának legalapvetőbb szempontja mind hazánkban,⁴ mind Németországban⁵ hagyományosan a rendes és rendkívüli jogorvoslatok szerinti osztályozás. Utóbbiaknak az a sajátosságuk, hogy a jogerőt feloldják. A rendes jogorvoslatokhoz tartoznak Magyarországon a fellebbezés, a másodfellebbezés és a tárgyalás tartási kérelem, míg Németországban a fellebbezés (StPO 312-332. §), a felülvizsgálat (StPO 333-358. §), a panasz (StPO 304-311a. §) és a büntetőparancs elleni ellenvetés (StPO 410. §; ehhez ld. 528. pont). Hazánkban sokkal több a rendkívüli perorvoslat (ld. perújítás, felülvizsgálat, törvényességi jogorvoslat, jogegységi eljárás, igazolási kérelem), míg a német jog StPO csak két rendkívüli perorvoslatot ismer: az eredeti állapot visszaállítását (StPO 44-47. §) és a perújítást (StPO 359-373a. §).⁶

Míg az StPO perorvoslati eljárást mindig magasabb fórumra viszik (ún. devolutív hatás), addig a magyar Be. szerinti perorvoslatok közül a tárgyalás tartási kérelem és az igazolási kérelem nem devolutív, míg a perújítás csak akkor devolutív, ha elsőfokon jogerőre emelkedett ügydöntő határozat ellen indul. A szuszpenzív (halasztó) hatály tekintetében hasonló a helyzet a két országban: míg Magyarországon a rendes perorvoslatok a végzés elleni fellebbezés egyes eseteinek a kivételével halasztó hatályúak, addig a német perorvoslatokra ez a panasz (StPO 307. § I.) kivételével igaz.

A perorvoslatok általános érvényességi feltétele a megengedhetőség. A törvény mind a magyar, mind a német jogban egyes perorvoslatokat általánosan, minden további feltételtől függetlenül megengedhetőnek tart (ilyen tipikusan mindkét jogban a fellebbezés), míg más (elsősorban a rendkívüli) perorvoslatok esetén csak bizonyos okokból (ld. pl. perújítási okok) vagy csak bizonyos típusú határozat ellen (l. pl. magyar felülvizsgálatnál anyagi jogi szabálysértések esetén a megtámadható döntések szűkítése) engedi meg a perorvoslat benyújtását.

BEULKE szerint minden egyes perorvoslat megengedhetőségének a feltétele, hogy jogvédelmi érdek álljon fenn.⁷ Ez azt jelenti, hogy annak vonatkozásában, aki a perorvoslatot akár maga, akár egy harmadik személy érdekében benyújtja, a döntés megtámadásában érdekeltnek kell lennie. Így a védelem alanyai (terhelt, törvényes képviselő-

³ A perorvoslatokat négy szempont szerint szokás osztályozni: szűkebb vagy tágabb értelemben vett / rendes vagy rendkívüli / devolutív vagy nem devolutív / szuszpenzív vagy nem szuszpenzív perorvoslatok. Vö. HERKE CSONGOR: *Büntető eljárásjog. Jogi szakvizsga segédkönyvek*. Budapest-Pécs, Negyedik, átdolgozott kiadás, 2010. 283–284. p.

⁴ TREMMEL FLÓRIÁN: *Magyar büntetőeljárás*. Budapest-Pécs, 2001. 463–464. p.

⁵ BEULKE, WERNER: *Strafprozessrecht*. C. F. Müller, Heidelberg-München-Landsberg-Frechen-Hamburg, 2010. 344. p.

⁶ Emellett a német szakirodalom a német Alkotmány (Grundgesetz) 93. cikk I. 4a. pontja szerinti alkotmányjogi panaszt és az EJEE 34. és azt követő cikke szerinti egyedi panaszt is ide sorolja (BVerGG 90. és azt követő §-ok). Vö. BEULKE 2010, 344. p.

⁷ BEULKE 2010, 346. p.

je, védő) mindig akkor érdekeltek, ha a döntést a terhelt hátrányára hozták (pl. ha elítélték). Sajátos helyzetben van az ügyészség, amely mindkét jogban a perorvoslatot a terhelt javára vagy terhére is benyújthatja. Ez azzal magyarázható, hogy a törvényesség öreként az ügyészség mindig érdekelt, ha úgy látja, hogy a döntés helytelen.⁸

KRACK szerint Németországban az, hogy az érdekelttség fennáll-e, kizárólag csak az ítélet rendelkező részén múlik, tehát nem elegendő például, ha csak az ítélet indokolása terheli a vádlottakra.⁹ Ezért a német jogban a felmentő ítélet ellen a perorvoslat akkor sem megengedett, ha az ítélet indoklása szerint a vádlottat csak bizonyítékok (és nem bűncselekmény) hiányában mentették fel. Ugyanígy nem megengedett Németországban a perorvoslat KUCKEIN szerint akkor, ha az ítélet függőben hagyja, hogy vajon tényállásszerű, törvényellenes cselekmény történt-e, és akkor is, ha kóros elmeállapot miatt került sor a felmentésre.¹⁰ Ehhez képest hazánkban a törvény nem gátolja meg a fellebbezést akár csak az indokolás ellen sem. Ugyan a Be. 323. § (2) bekezdése szerint a „fellebbezőnek meg kell jelölnie, hogy a határozat mely rendelkezését sérelmezi”, és ez a mondat arra utalhatna, hogy kifejezetten rendelkezés ellen lehet csak fellebbezést bejelenteni, a 346. § (2) bekezdése egyértelműsíti, hogy „az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezés az ítélet bármely rendelkezése vagy kizárólag az indokolás ellen is irányulhat”.

A perorvoslatot a magyar és a német jog szerint is iudex a quo kell benyújtani (annál a bíróságnál, amelynek a döntését megtámadják) és nem iudex ad quem (a jogorvoslati bíróságnál).

CSÉKA a perorvoslati rendszerrel kapcsolatosan az alábbi fő kérdéseket elemzi:¹¹

- a) a döntés jellege (kasszációs, reformációs, vegyes);
- b) az eljárási szabálysértések kérdése;
- c) az anyagi jogszabályok elbíráltatósága;
- d) a súlyosítási tilalom;
- e) a ténykérdésekben való döntés (fórumrendszer, megalapozatlanság);
- f) a fellebbviteli tárgyalás problémái.

Ehhez képest TREMMEL csak négy fő kérdést vet fel (fórumrendszer, felülbírálat terjedelme, döntési jogkör, súlyosítási tilalom).¹² Tanulmányunkban azt a három fő kérdést tekintjük át, amelyik mindkét szerzőnél kiemelt jelentőséggel bír, azaz a fórumrendszer, a súlyosítási tilalom és a felülbírálat terjedelme problémáját.

1. A fellebbviteli fórumrendszer

A fellebbviteli fórumrendszert mindkét országban legfőképpen az határozza meg, hogy elsőfokon milyen bíróság járt el. Ugyanakkor egyrészt az ügy jellege szerint is eltérő bíróságok ítélezhetnek, másrészt Németországban akár a perorvoslattal élő is kikerülhet fórumot (l. ugró felülvizsgálat intézménye).

⁸ Éppen ezért nem nyújthat be a magán- és pótmagánvádló perorvoslatot a terhelt javára, hiszen az ügyészségnek ezt a funkcióját nem látja el.

⁹ KRACK, RALF: *Die Rehabilitierung des Beschuldigten im Strafverfahren*. Tübingen, 2002. 180. p.

¹⁰ KUCKEIN, JÜRGEN: *Zur Beschwer des Angeklagten bei einem Freispruch wegen Schuldunfähigkeit*. In: *Gedächtnisschrift für ROLF KELLER*. Tübingen, 2003. 137. p.

¹¹ CSÉKA 1985, 251–275. p.

¹² TREMMEL 2001, 467–472. p.

1.1. Magyarország

Magyarországon a másod- és harmadfokú bíróságot egyértelműen az elsőfokon bíróság alapján lehet meghatározni. A helyi bíróság – megyei (fővárosi) bíróság – táblabíróság (ítélőtábla) – Legfelsőbb Bíróság (2011-től Kúria) fórumrendszer egyik lépcsőfoka sem ugorható át (hatáskörrelvonás tilalma). A felülvizsgálati bíróság is egyértelművé vált azaz, hogy immáron csak a legfelsőbb bírói fórum járhat el (a táblabíróságok erre vonatkozó korlátozott eljárási joga megszűnt). Az ülnökök a laikus elemet képviselik az ítékezés során, és ezért elsősorban a ténykérdés megállapításában van jelentős szerepük (bár a határozat meghozatalakor akár a jogkérdésben is leszavazhatják a bírót). Éppen ezért az inkább jogkérdésekkel foglalkozó másod- és harmadfokú, valamint felülvizsgálati bíróság csak hivatásos bírókból álló három tagú tanácsban ítélezik (felülvizsgálattal öt tagú a tanács, ha a megtámadott határozatot a Legfelsőbb Bíróság hozta).

1.2. Németország

Könnyen belátható, hogy a német perorvoslati fórumrendszer jóval bonyolultabb és összetettebb, mint a magyar. Németországban háromféle bíróság járhat el perorvoslati fórumként:

a) A tartományi bíróság (Landgericht, LG): a helyi bíróság (Amtsgericht, AG) ítéleteivel szemben fellebbezésnek van helye (StPO 312. §), kisebb ügyekben azonban csak a fellebbezési bíróság beleegyezésével (StPO 313. §). A fellebbezés alapján a tartományi bíróság jár el és általában ún. kistanács dönt (GVG 74. § III., 76. § I. 1.), ami egy hivatásos bíróból és két ülnökből áll. A kibővített kistanácsok ítélete (GVG 29. § II., III. 1. b) pont) ellen benyújtott fellebbezések esetében a kistanácshoz még egy hivatásos bíró csatlakozik (GVG 76. § III. 1.), ő azonban – az ülnökökhöz hasonlóan (GVG 76. § I. 2.) – kimarad tárgyaláson kívül hozott határozatok meghozatalából (GVG 76. § III. 2.).

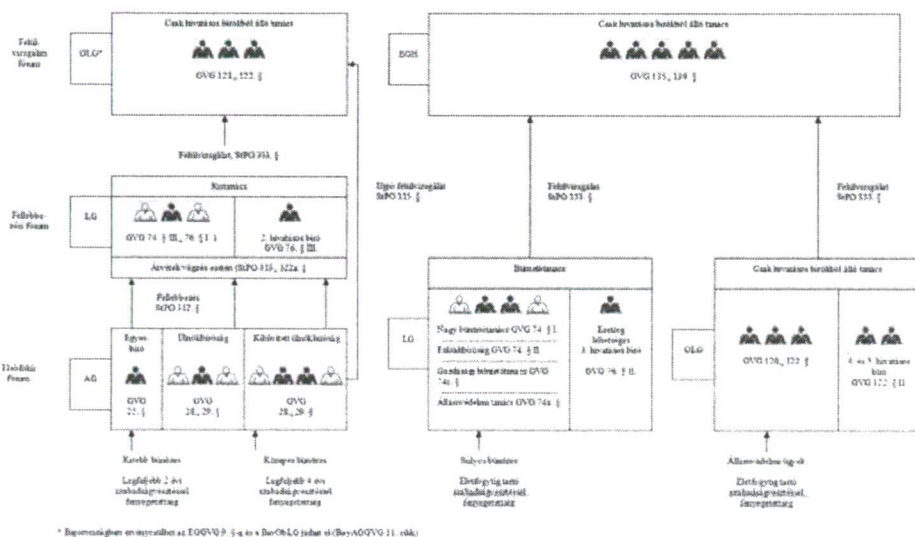
b) A tartományi legfelsőbb bíróság (Oberlandesgericht, OLG): ha a tartományi legfelsőbb bíróság felülvizsgálati vagy panaszt elbíráló fórumként vesz részt az eljárásban, három bíróból álló (GVG 122. § I.) tanács (Senat) dönt (GVG 116. § I.). A tartományi legfelsőbb bíróság (Bajorországban a BayObLG) jár el a tanácsban hozott másodfokú ítélet ellen kezdeményezett felülvizsgálat (GVG 121. § I. 1. b) pont) és a helyi bíróság ítélete ellen benyújtott ugró felülvizsgálati indítvány (StPO 335. §) tárgyában is [StPO 335. § II., 74. § III., GVG 121. § I. 1. b) pont].

c) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) tanácsban (Senate) jár el (GVG 130. §). Tanácsai felülvizsgálati ügyekben öttagú tanácsban járnak el (GVG 139. § I.). A GVG 135. §-a alapján a BGH a tartományi legfelsőbb bíróság (OLG, BayObLG) elsőfokon hozott ítéletei (pl. államellenes bűncselekmények) ellen kezdeményezett felülvizsgálat ügyében jár el. Eljár továbbá a GVG 135. § I. pontja és a 121. § I. 1. c) pontja alapján a tartományi bíróság nagytanácsa által hozott (elsőfokú) ítéletek ellen kezdeményezett felülvizsgálat ügyében, feltéve, hogy a felülvizsgálat okaként nem csak a tartományi jog megsértését jelölték meg. Mivel az StGB és az StPO szövetségi törvények, a nagytanács ítélete ellen kezdeményezett felülvizsgálati eljárások túlnyomó többségében a BGH jár el.

Ha a tartományi legfelsőbb bíróság határozatával eltér egy másik tartományi legfelsőbb bíróság vagy a BGH ugyanilyen határozatától, az ügyet – a GVG 121. § II. pontjára

nak keretei között – köteles a BGH elé terjeszteni. Előterjesztési kötelezettsége az egyseges ítélezési gyakorlat biztosítása érdekében történik.

A német bírósági felépítést az alábbiakban tekinthetjük át:

2. A súlyosítási tilalom

2.1. Magyarország

A súlyosítási tilalomra vonatkozó szabályok a magyar jogban jóval bonyolultabbak. Jelen tanulmányunkban ezek közül csak a legfontosabb kérdésekre mutatunk rá, hiszen a jogintézményt teljes egészében önálló monográfia keretében feldolgoztuk.¹³

A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet – akár a vádlott javára, akár terhére – mindig ítélettel változtatja meg. Minden más esetben végzéssel határoz. A vádlott javára való megváltoztatással (reformatio in melius) kapcsolatosan elméleti probléma nem merül fel, az megengedhető akár a vádlott javára, akár terhére jelentettek be fellebbezést. Több problémát vet fel, ha az ítéletnek a vádlott terhére való megváltoztatása (reformatio in peius) válik szükségessé. A jogorvoslatok történeti megjelenésük idején csak a hatóságok hibáinak kiküszöbölésére szolgáltak és jogorvoslat alapján csak a terhelt javára lehetett a döntést megváltoztatni. Később (különösen az egyes eljárási funkciók éles megosztása miatt) egyre inkább lehetőséget biztosítottak az ügyésznek is, hogy a terhelt hátrányára kifogásolhassa az elsőfokú határozatot, amelyet a másodfokú bíróság a vádlott

¹³ HERKE CSONGOR: *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*. Pécs, 2010, 285 p.

terhére meg is változtatható. Ezek után jelent meg az igény, hogy az ilyen irányú változtatásnak határt kell szabni (különben a védelem nem merne fellebbezni, ha pusztán a terhelt javára bejelentett fellebbezés folytán a másodfok a vádlott szempontjából kedvezőtlenebb határozatot hozhatna).

A súlyosítási tilalmat három fő szempont szerint osztályozhatjuk:

- a) abszolút vagy relatív súlyosítási tilalom;
- b) teljes vagy részleges súlyosítási tilalom;
- c) kogens vagy excepcionális súlyosítási tilalom.

ad a) Abszolút súlyosítási tilalom esetén a másodfokú bíróság soha nem hozhat a megtámadottnál a vádlott számára kedvezőtlenebb határozatot (még ha a terhelt terhére jelentettek is be fellebbezést). Ezért ha azt észleli a fellebbviteli bíróság, hogy az elsőfokú ítéletben kiszabottnál súlyosabb szankció alkalmazása szükséges, avagy az elsőfokon el nem ítélt vádlottat másodfokon el kellene ítélni, két lehetősége van: vagy helyben hagyja az elsőfokú határozatot, vagy az elsőfokú ítéletet hatályon kívül kell helyezni és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja (a súlyosabb ítélet meghozatala érdekében). Relatív súlyosítási tilalomnál a másodfokú bíróság döntési jogköre a bejelentett fellebbezés irányától függ: ha a vádlott terhére (is) jelentettek be fellebbezést, akkor az elsőfokú ítélet másodfokon súlyosítható, míg ha csak a vádlott javára fellebbeztek, akkor nem (ilyenkor tehát szintén csak helybenhagyás vagy bizonyos feltételek mellett kasszáció lehetséges). Hazánkban általában főszabályként relatív súlyosítási tilalom érvényesül, de pl. a katonai büntetőeljárásban a fegyelmi jogkörben való elbírálás esetén abszolút súlyosítási tilalom áll be.

ad b) Teljes súlyosítási tilalomról akkor beszélünk, ha a törvény minden, a terhelt számára hátrányos rendelkezés meghozatalát tiltja. Ha viszont csak részleges súlyosítási tilalom érvényesül, akkor az adott büntető eljárásjogi szabályozás konkrétan meghatározza azon rendelkezések körét, amelyeket a tilalom érint. Előbbi fajta súlyosítási tilalom érvényesül pl. a rendkívüli perorvoslatok során, míg utóbbi a másodfokú eljárásban, hiszen ott csak három alapvető módosítás tiltott (felmentett vádlott bűnösségének megállapítása, eljárás megszüntetést követően a vádlott bűnösségének megállapítása, a szankciók bizonyos súlyosítása), de másodfokon számos, egyébként a terhelt számára hátrányos rendelkezés hozható akkor is, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom (pl. súlyosabb büntetés-végrehajtási fokozat állapítható meg; az előzetes bírósági mentesítés megvonható stb.).

ad c) Kogens a reformatio in peius tilalmának a szabályozása akkor, ha a tilalom beállta esetén az alól semmilyen kivétel nincs. E tekintetben tehát a másodfokú eljárásban kogens súlyosítási tilalom érvényesül. Excepcionális súlyosítási tilalomról pedig akkor beszélhetünk, ha a törvény kivételt enged a súlyosítási tilalom főszabálya alól (mint pl. a megismételt eljárásban).

A Be. aszerint differenciáltan szabályozza a súlyosítási tilalmat, hogy

- a másodfokú eljárásban (354-355. §),
- a harmadfokú eljárásban (397. §),
- a megismételt eljárásban (405. §),
- a tárgyalás mellőzései eljárásban [549. § (4) bekezdés],
- a katonai büntetőeljárásban [485/B. § (7) bekezdés],
- a tárgyalásról lemondásos eljárásban (542. §), avagy
- a rendkívüli perorvoslatok során [415. § (3) bekezdés; 423. § (4) bekezdés; 437.

§; 443. § (3) bekezdés]

merül-e fel a súlyosabb ítélet meghozatalának kérdése.

A fent említett csoportosítási szempontok alapján az egyes eljárási szakokban érvényesülő súlyosítási tilalmakat a következőképpen foglalhatjuk táblázatba:

Eljárási szak	Abszolút vagy relatív	Teljes vagy részleges	Kogens vagy excepcionális
Másodfokú eljárás	<i>Relatív</i>	<i>Részleges</i>	<i>Kogens</i>
Harmadfokú eljárás	<i>Relatív</i>	<i>Részleges</i>	<i>Kogens</i>
Megismételt eljárás	<i>Relatív</i>	<i>Részleges</i>	<i>Excepcionális</i>
Tárgyalás mellőzése	<i>Relatív</i>	<i>Részleges</i>	<i>Excepcionális</i>
Katonai büntetőeljárás	<i>Abszolút</i>	<i>Teljes</i>	<i>Kogens</i>
Tárgyalásról lemondás	<i>Vegyes</i>	<i>Részleges</i>	<i>Kogens</i>
Rendkívüli perorvoslatok	<i>Relatív</i>	<i>Teljes</i>	<i>Kogens</i>

A magyar súlyosítási tilalom fenti esetei közül

- 1) a másodfokú és
- 2) a megismételt eljárásban, valamint
- 3) a rendkívüli perorvoslatoknál található súlyosítási tilalommal foglalkozunk részletesen.

ad 1) A másodfokú eljárásban Magyarországon a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában kivétel nélkül tilos az elsőfokon felmentett vádlott bűnösségét megállapítani vagy az elsőfokon elítélt vádlottal szemben alkalmazott szankciónál súlyosabb szankciót alkalmazni (kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni; a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabbat megállapítani). A terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén tehát a Be. szabadon megengedi (a felülbírálat terjedelmének korlátai között) a terhelt terhére (és javára) való módosítást, ha viszont csak a terhelt javára jelentettek be fellebbezést, akkor a javára lehet az elsőfokú ítéleten változtatni.

A vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek minősül, ha az

- bűnösségének megállapítására,
- súlyosabb minősítésre,
- a szankció bizonyos súlyosítására (büntetés súlyosítására, a büntetés helyett alkalmazott intézkedés súlyosítására, vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedés helyett büntetés megállapítására) irányul.

A Be. alkalmazása szempontjából súlyosabb szankciónak minősül

- az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának későbbi időpontban való meghatározása,
- a büntetés azzal szemben, akinek az ügyét elsőfokon önállóan alkalmazott intézkedéssel bírálták el,
- a közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiutasítás helyett alkalmazott szabadságvesztés [még annak (részbeni) felfüggesztése mellett is],
- a felfüggesztett szabadságvesztés helyett alkalmazott részben felfüggesztett vagy végrehajtható szabadságvesztés,

- a végrehajtandó szabadságvesztés helyett alkalmazott hosszabb tartalmú szabadságvesztés (annak felfüggesztése vagy részbeni felfüggesztése mellett is),
- részben felfüggesztett szabadságvesztés helyett (akár rövidebb tartamú) végrehajtandó szabadságvesztés,
- az elsőfokú ítéletben alkalmazott büntetések számát meghaladó, további büntetések (kivéve: szabadságvesztés helyett alkalmazott büntetés),
- az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott mellékbüntetés alkalmazása,
- lefokozás, szolgálati viszony megszüntetése helyett alkalmazott szabadságvesztés [még annak (részbeni) felfüggesztése mellett is],
- az elsőfokú bíróság által szabálysértés miatt alkalmazott jogkövetkezmény súlyosítása.

A súlyosítási tilalomra vonatkozó főrendelkezés [354. § (1) bek.] szerint a súlyosítási tilalom beállta esetén nem lehet sem a büntetést, sem a büntetés helyett alkalmazott intézkedést sem súlyosítani, tehát – bár ez a változtatás a (4) bekezdésben kifejezetten nem szerepel – az ilyenfajta módosítás is a reformatio in peius tilalma alá esik.

ad 2) A súlyosítási tilalom szabályai érvényesülnek a hatályon kívül helyezés folytán megismételt elsőfokú eljárásban is. Ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést, de a javára igen, és a másodfokú (harmadfokú) bíróság felülbírálja a határozatot, majd azt hatályon kívül helyezi, és új eljárást rendel el, akkor ebben a megismételt eljárásban nem lehet a korábbi elsőfokú eljárásban felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetve az elítélt vádlottal szemben kiszabott büntetést (intézkedést) súlyosítani [405. § (1) bek.]. Itt tehát a törvény már kifejezetten csak a büntetések (intézkedések) súlyosításának tilalmát mondja ki.

Mivel a hatályon kívül helyezésre általában azért kerül sor, mert az elsőfokú eljárásban súlyos eljárási hiba történt (l. eljárási szabálysértések miatti kasszáció), vagy a tényállás megállapításában volt súlyos, ki nem küszöbölhető hiba (megalapozatlanság), egyes esetekben a törvény ebben a megismételt eljárásban megengedi a súlyosítást akkor is, ha a korábbi elsőfokú ítélet ellen csak a vádlott javára nyújtottak be fellebbezést. Feloldja tehát a súlyosítási tilalmat:

- a három legsúlyosabb abszolút eljárási szabálysértés (a bíróság nem volt törvényesen megalakítva vagy a tanács tagjai a tárgyaláson nem voltak mindvégig jelen; kizárt bíró vett részt az ítélelhozatalban, a bíróság túllépte hatáskörét, katonai büntetőeljárás alá vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el),
- ha az elsőfokú bíróság a Be. 373. § (1) bekezdésének 1. pontjában meghatározott valamely ok (halál, elévülés, kegyelem, eljárási akadály, törvényes vád hiánya, res iudicata) törvénysértő megállapítása miatt szüntette meg az eljárást,
- a ki nem küszöbölhető megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés [376. § (1) bek.],
- a háromszoros nóvum [a megismételt (új) eljárásban felmerült új bizonyíték alapján új tényt állapít meg a bíróság] alapján súlyosabb büntetést kell alkalmazni (ha ezt az ügyész indítványozza),
- az ügyész vádkiterjesztése folytán a vádlott bűnösségét más bűncselekményben is meg kell állapítani,
- a megismételt eljárásra a terhelt terhére kezdeményezett felülvizsgálat folytán került sor.

Ha azonban a részjogerő feloldására a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében került sor (új, kedvezőbb ítélet reményében), akkor vele szemben a megismételt eljárásban sem kerülhet sor kedvezőtlenebb határozat hozatalára.

ad 3) A rendkívüli perorvoslatok során is általánosan érvényesül az elv, hogy ha a rendkívüli perorvoslatra a terhelt javára benyújtott indítvány alapján került sor, akkor annak alapján nem lehet a terhére módosítani (a törvényességi jogorvoslatnak és a jogegységi eljárásnak egyébként is csak a terhelt javára lehet érdemi kihatása). A rendkívüli perorvoslatok során egyébként semmilyen, a terhelt számára hátrányos döntés nem hozható, ha a perorvoslatot a terhelt javára nyújtották be. Enyhítési tilalom azonban a rendkívüli perorvoslatok során sem érvényesül.¹⁴

2.2. Németország

Németországban az ítéletet, amely ellen fellebbezést vagy felülvizsgálatot nyújtottak be, a cselekmény jogkövetkezményeinek fajtája és mértéke tekintetében nem szabad semmilyen módon a vádlott hátrányára megváltoztatni (a *reformatio in peius* tilalma), ha

- csak a vádlott, vagy
- javára az ügyészség, vagy
- törvényes képviselője nyújtott be perorvoslatot (StPO 331. § I., 358. § II. 1.).

HAMM szerint ennek a rendelkezésnek a fő oka az, hogy a vádlottat annál a döntésnél, hogy perorvoslattal akar-e élni, nem befolyásolhatja fenyegetőleg az, hogy ennek eredményeképpen a hátrányára változtatnának.¹⁵

Ugyanakkor a német StPO sem ismeri az enyhítési tilalmat, azaz ha az ügyészség a vádlott terhére nyújtott be perorvoslatot, a megtámadott döntést nemcsak a terhére, hanem a vádlott javára is módosítani vagy érvényteleníteni lehet (StPO 301. §).

A *reformatio in peius* tilalmát BEULKE szerint különösen a következő két fontos korlátozás érinti:¹⁶

- a tilalom csak „a cselekmény jogkövetkezményeinek fajtája és mértéke” tekintetében tiltja a hátrányos megváltoztatást (StPO 331. § I., 358. § II. 1.), tehát a bűnösség kimondásának megváltoztatása lehetséges;¹⁷
- a súlyosítási tilalom nem akadály a pszichiátriai vagy elvonó intézetben való elhelyezés elrendelésének (StPO 331. § II., 358. § II. 2.).¹⁸

A fentiekből is könnyen levonható az a következtetés, miszerint a súlyosítási tilomnak Németországban jóval egyszerűbbek, ezáltal könnyebben alkalmazhatóak a

¹⁴ Az EBH 2008. 1761 sz. döntés kifejezetten kimondja, hogy nincs akadálya annak, hogy a terhelt terhére bejelentett felülvizsgálati indítvány alapján a Legfelsőbb Bíróság a határozatot a terhelt javára változtassa meg.

¹⁵ HAMM, RAINER: *Pyrrhussiege und Danaergeschenke im Strafprozessualen Rechtsmittelsystem. Zu Problemen mit den §§ 331 Abs. 2, 358 Abs. 2 Satz 2 und 357 StPO.* In: EBERT, UDO – HANACK, ERNST WALTER (Eds.): *Festschrift für Ernst-Walter HANACK zum 70. Geburtstag am 30. August 1999.* Berlin, 1999. 369. p.

¹⁶ BEULKE 2010, 348. p.

¹⁷ Így BEULKE példája szerint: ha a vádlottat lopás miatt 20 napi tételnck megfelelő pénzbüntetésre ítélték, és fellebbezést nyújtott be, a bíróság a bűnösséget rablásban is kimondhatja, de a büntetés kiszabásánál a 20 napi tételnck megfelelő pénzbüntetést nem szabad átlépnie. BEULKE 2010, 348. p.

¹⁸ KRETSCHMER, JOACHIM: *Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung.* Berlin, 1999. 117. p.

szabályai. Arról nem is beszélve, hogy az igen tág tilalom (lényegében a terhelt terhére való mindennemű korlátozás, ha perorvoslatot a terhelt javára nyújtottak csak be) Magyarországon csak a rendkívüli perorvoslatok során érvényesül.

3. A felülbírálat terjedelme

A felülbírálat terjedelme azt határoolja be, hogy a perorvoslati bíróság mennyiben van kötve a perorvoslati kérelemhez. Ha teljesen kötve lenne, akkor igen széles körben érvényesülhetne a részjogerő, hiszen minden olyan kérdésben, amit a perorvoslati kérelem nem támad meg, a másodfokú bíróság nem változtathatna az elsőfokú határozaton, így ezek a részek a fellebbezésre tekintet nélkül jogerőre emelkednének. Ezáltal ilyenkor a másodfokon egyébként könnyen kiküszöbölhető ítéleti hibák kijavítására sem kerülhet sor. Ugyanakkor: ha szabadon felülbírálhat a másodfokú bíróság, akkor teljesen kiszámíthatatlanná válik a másodfokú eljárás, ami szintén káros hatásokkal járhat.¹⁹

3.1. Magyarország

A Be. főszabályként a teljes felülbírálat elvét vallja, azaz a másodfokú bíróság az elsőfokú határozatot és a teljes elsőfokú eljárást felülbírálja, tekintet nélkül arra, hogy ki és milyen okból fellebbezett (348-350. §). Ennek alapján a másodfokú bíróság a fellebbezés irányára tekintet nélkül megvizsgálja különösen az alábbi kérdéseket:

- az ítélet tényállásának megalapozottsága,
- a bűnösség megállapítása,
- a bűncselekmény minősítése,
- a büntetés kiszabása (intézkedés alkalmazása) és
- a járulékos kérdések (pl. polgári jogi igény, büntügyi költség).²⁰

A teljes revízió elvéhez képest két esetben érvényesülhet a részjogerő (azaz bizonyos részeket a másodfok nem bírálhat felül):

a) Ha a fellebbezés egy vádlottat érint, akkor anyagi halmazatnál vagy csak járulékos kérdésekre irányuló fellebbezésnél előfordulhat, hogy a részjogerő érvényesül, azaz a határozat egyes részei jogerőre emelkednek és azokat a másodfokú bíróság nem bírálhatja felül.

Az egyik ilyen eset tehát az anyagi halmazat kérdése. Ha a vádlott ellen több bűncselekmény tekintetében hoztak elsőfokú ítéletet és azok közül valamelyikkel kapcsolata-

¹⁹ FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR – TREMMEL FLÓRIÁN: *Új magyar büntetőeljárás*. Budapest-Pécs, 2004. 517. p.

²⁰ A BH. 2004. 175. sz. cseti döntés szerint a másodfokú bíróság a fellebbezéssel megtámadott ítéletet az azt megelőző bírósági eljárással együtt akkor is felülbírálja, ha a fellebbezés kizárólag a feltételes szabadságra bocsátásra, a végrehajtási fokozatra vonatkozó rendelkezéseket támadja, vagy az ilyen rendelkezések hiányát sérelmezi. A felülbírálat terjedelmére vonatkozó eljárási szabályok (eltérő rendelkezés hiányában) a különleges eljárásokban hozott határozatok felülbírálata során is alkalmazandók.

tosan a felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezést nem támadták meg fellebbezéssel, akkor ezek a rendelkezések jogerőre emelkednek (ez egyben favor defensionis eset is).²¹

A másik lehetőség, amikor a fellebbezés kizárólag járulékos kérdésekre (elkobzás, vagyonekobzás, pártfogó felügyelet elrendelése, polgári jogi igény, szülői felügyeleti jog megszüntetése, bűnügyi költség, lefoglalás) irányul, a büntetőjogi főkérdést, a határozat főrendelkezését azonban nem támadták meg. Ilyenkor a főkérdésben hozott határozat jogerőre emelkedik és csak a megtámadott járulékos kérdésekben változtathat a másodfok. Míg tehát az első esetben a vádlott érdekében (favor defensionis) nem kerülhet sor egyes ítéletrészek felülbírálatára, addig itt a főkérdésben hozott határozat mielőbbi jogerőre emelkedésének érdeke fűződik a részjogerő érvényesüléséhez.

b) Ha az ítéletben több vádlottról rendelkeznek és csak egyikükkel kapcsolatban jelennek be fellebbezést, akkor a Be. a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében főszabályként nem a teljes revízió elvét vallja, hanem kimondja, hogy a rá vonatkozó ítéletrészek jogerőre emelkednek.

Ehhez képest mégis hivatalból kerülhet sor felülbírálatra két esetben:

1) Ha a fellebbezéssel érintett vádlottat

- felmentik,
- vele szemben az eljárást megszüntetik vagy
- a bűncselekménye enyhébb minősítése folytán törvénysértően súlyos szankciót (büntetést, büntetés helyett alkalmazott intézkedést) enyhítik, akkor a másik vádlottal kapcsolatos ítélet rész tekintetében fel kell oldani a részjogerőt és vele szemben is hasonlóan kell rendelkezni (ugyanígy kell rendelkezni akkor is, ha a fellebbezéssel nem érintett vádlott büntetését már időközben össz büntetésbe foglalták).

A részjogerő ezen feloldásának további feltétele, hogy ezekre az enyhébb rendelkezésekre ún. összefüggő okok miatt kerüljön sor, azaz az ok, ami miatt a másik vádlottat felmentik (stb.) a másik vádlottra is vonatkozzon.²²

2) Előfordulhat az is, hogy a felmentésre (eljárás megszüntetésre, törvénysértően súlyos szankció enyhítésére stb.) a másodfokú bíróság megítélése szerint várhatóan a fellebbezéssel érintett vádlott tekintetében a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban kerül majd sor. A részjogerő feloldásának szabályai a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében mutatis mutandis ilyenkor is érvényesek, és szintén csak akkor, ha vele szemben is felmentés (stb.) várható. Ilyenkor tehát nem kell megvárni, hogy a megismételt eljárásban (jogerősen) szülessen meg a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében a megfelelő döntés, hanem már a hatályon kívül helyezés időpontjában feloldható a határozat jogereje (s így nem kell a fellebbezéssel nem érintett vádlottnak pl. feleslegesen börtönbüntetésben kívánnia a számára kedvező döntést).

²¹ BH 2004. 174.: Az ítéletnek a büntetőjogi felolvasást meg nem állapító része külön felmentő rendelkezés hiánya esetén sem felülbírálat tárgya, ha azt nem támadja fellebbezés.

²² Például ha a cselekmény nem bűncselekmény, akkor általában ez a másik vádlottra is vonatkozik; de pl. lehet, hogy az egyik vádlott jogos védelemben cselekedett, míg a másik nem, az egyik vádlott gyermekkorú, a másik nem stb.

3.2. Németország

A német jogban a felülbírálat terjedelmével összefüggésben két jogintézményt kell külön vizsgálnunk:

- a) a részleges megtámadás és
- b) a részjogerő kérdését.

ad a) Úgy a fellebbezésnél (StPO 318. §), mint a felülvizsgálatnál (StPO 344. §) lehetséges, hogy a megtámadást csak bizonyos sérelmi pontokra korlátozzák (részleges megtámadás). Ez azonban csak akkor megengedhető, ha „a megtámadás tárgya a döntés olyan része, amely elszigetelt és elválasztott az ítélet meg nem támadott részétől, így önmagában az önálló vizsgálat és megítélés megengedett” (ún. elválaszthatósági formula²³).

Az StPO 318. § 2. mondata alapján, ha a fellebbezés nem tartalmaz bármi korlátozást, akkor az ítélet tartalmának teljes felülbírálatára irányul. Ha a fellebbezés akkor is az egész ítélet egészére irányul, ha ugyan csak egy részre korlátozódik, de ez a korlátozás érvénytelen. A felülvizsgálatra az StPO 318. § 2. mondata megfelelően irányadó.

A részleges megtámadás leggyakoribb eseteit BEULKE az alábbiakban foglalta össze:²⁴

- Minden vádlottnak lehetősége van arra, hogy perorvoslatot vegyen igénybe, a vádlott-társaktól függetlenül (személyi korlátozás).
- Minden vádlott korlátozhatja a perorvoslatot egyes eljárási értelemben vett cselekményekre (ún. vertikális korlátozás).
- A fellebbezés és a felülvizsgálat a büntetés mértékére is korlátozódhat (büntetési mértékre irányuló fellebbezés, büntetési mértékre irányuló felülvizsgálat), mivel a bűnösség kérdését a büntetés kiszabásának mértékétől el lehet választani (ún. horizontális korlátozás).
- A jogkövetkezmény kimondása tekintetében is megengedett a részleges megtámadás. Különösen gyakori a gyakorlatban a perorvoslatnak a büntetés végrehajtásának próbaidőre való felfüggesztésére való korlátozása.

ad b) A megtámadás eredményes elválasztásának GRÜNWARD szerint az a következménye, hogy a meg nem támadott ítéletrész részjogerőre emelkedik.²⁵

A német jog ezt a szabályt igen szigorúan veszi. Így például ha a fellebbezést a büntetés mértékének csökkentésére nyújtják be, akkor a fellebbezési tárgyaláson hiába adja elő a vádlott, hogy vitatja a bűnösségét, erre tekintettel őt már nem hallgatják ki. A bűnösség kimondása ugyanis ilyenkor jogerőre emelkedik, a fellebbezési bíróság már csak – a *reformatio in peius* tilalmának figyelembevételével – a jogkövetkezményt állapítja meg.²⁶

²³ ALTMANN, SUSANNE: *Die Teilanfechtung von Urteilen im Strafprozess*. Juristische Schulung 2008/9, p. 790.

²⁴ BEULKE 2010, 348–349. p.

²⁵ GRÜNWARD, GERALD: *Die Teilrechtskraft im Strafverfahren*. Göttingen, 1964. 34. p.

²⁶ Werner BEULKE: *Strafprozessrecht*. C. F. Müller, Heidelberg-München-Landsberg-Frechen-Hamburg, 2010. p. 349.

Összegzés

A büntetőperben érvényesíthető jogorvoslatokkal (és azon belül a perorvoslatokkal) kapcsolatosan számos fontos kérdés merül fel. Tanulmányunkban ezen főkérdések közül háromnak a magyar és a német jogban való szabályozásával foglalkoztunk részletesen.

A fórumrendszerrel kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy azt mindkét országban legfőképpen az határozza meg, hogy a korábbi fokon milyen bíróság járt el. Ugyanakkor a fellebbviteli fórumrendszer Magyarországon sokkal kötöttebb, ezáltal egyértelműbben meghatározható. Németországban egyrészt az ügy jellege szerint is eltérő bíróságok ítélezhetnek, másrészt akár a perorvoslattal élő is kikerülhet egyes fórumokat.

A súlyosítási tilalomnál éppen fordított a helyzet. Míg Magyarországon igen bonyolult, számtalan kivétellel tarkított a szabály, addig Németországban a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában semmilyen, a vádlott számára hátrányosabb döntést nem lehet hozni a perorvoslat eredményeképpen.

A részjogerővel kapcsolatosan pedig leszögezhetjük, hogy Magyarországon egy vádlottas ügyben a teljes felülbírálat szinte korlátlanul érvényesül (az anyagi halmazat és a járulékos kérdések esetén érvényesülő részjogerő a gyakorlatban igen ritka kivételnek tekinthető), és a részjogerő az esetek többségében több vádlott esetén, a fellebbezéssel nem érintett vádlott vonatkozásában áll be. Ehhez képest Németországban a perorvoslatot benyújtó személy részlegesen is megtámadhatja az ítéletet, ezáltal a perorvoslati bíróság döntését korlátok közé szorítja.

CSÉKA Ervin szerint „a többé-kevésbé egységes jogorvoslati – s nemcsak rendes perorvoslati – rendszernek (...) vannak és le is vonhatók a következményei valamennyi jogorvoslati fajtára, az eljárás bármely szakában érvényesüljenek is azok.”²⁷ Tanulmányunkban nem törekedtünk a jogorvoslati (perorvoslati) rendszerek átfogó bemutatására, ugyanakkor a két jogrendszer eltérő szabályozási módjai számos – esetleg de lege ferenda a törvényhozó számára is megfontolandó – következtetéssel szolgálhatnak.

²⁷ CSÉKA Ervin: *A büntető jogorvoslatok alaptanai*. KJK Budapest, 1985. p. 77.

CSONGOR HERKE

MAIN QUESTIONS OF THE SYSTEM OF LEGAL REDRESS IN
THE HUNGARIAN AND GERMAN CRIMINAL PROCEDURE

(Summary)

Many questions may arise concerning the legal remedies which are enforceable in a criminal case. In this paper we examined the Hungarian and German legal rules provided for three of these main questions.

It can be said in connection with the system of courts that in both countries it is determined mostly by the court of lower level which acted formerly. However, the system of appellate courts in Hungary is much tied; therefore it can be determined explicitly. In Germany from one hand different courts can be acting depending on the nature of the criminal case, from the other hand even the appellant has the opportunity to elude certain authorities.

The rules concerning prohibition of *reformatio in peius* are in a reversed situation. While in Hungary the prohibition is diversified by complicated rules which have many exceptions, in Germany, if no appeal was lodged to the detriment of the defendant, the court cannot pass a disadvantageous decision, as a result of the legal remedy.

Regarding the partial legal force, it must be distinctly understood that in Hungary, in a criminal case against one defendant, the complete revision prevails almost without restraint (rare exceptions in practise are the material accumulation and when the appeal was filed only against additional questions), and the partial legal force, in most of the cases conducted against several defendants, becomes effective regarding the defendant not concerned by the appeal. Considering this, in Germany the appellant may contest the judgment in part, by so doing the appellate court s kept within bounds when making a decision.

In our paper we did not try to introduce every aspects of the systems of legal remedies, however, the different regulations of the two legal systems may provide many useful conclusions, some of them are perhaps worthy of consideration by the legislator *de lege ferenda*.